

ZÁSTOJ MECÉNOK PRI VYDÁVANÍ NÁBOŽENSKEJ LITERATÚRY V SLOVENSKÝCH OFICÍNACH V 1. POLOVICI 18. STOROČIA

AGÁTA KLIMEKOVÁ

Abstrakt: Príspevok je venovaný vydavateľsko-nakladateľským aspektom knižnej kultúry, zvlášť vydávaniu náboženskej literatúry v slovenských oficínach v prvej polovici 18. storočia za finančnej podpory mecénok. Významným prameňom poznania problematiky mecenášstva sú dedikácie autorov alebo prekladateľov ako poďakovanie za dobročinnosť a podporu vydania diela. Dôvody mecenášstva boli rôzne, napr. uvedenie si nedostatku náboženskej literatúry potrebnej ku každodennej pobožnosti alebo snaha zabezpečiť si uznanie a vlastný prospech, príbuzenské vzťahy či konfesionálna príslušnosť.

Kľúčové slova: Knižná kultúra, 1. polovica 18. storočia, vydávanie náboženskej literatúry, mecénky vo vydavateľskom prostredí.

Spoluvorcami knižnej kultúry v prvej polovici 18. storočia boli okrem autorov, kníhtlačiarov, kníhviazačov aj vydavatelia a nakladatelia kníh, ktorí iniciovali vydávanie konkrétnych titulov a ich vytlačenie sa rozhodli aj sami financovať, čím sa stávali súčasťou produkčného procesu. V prvej polovici 18. storočia ešte nemožno hovoriť o profesionálnych vydavateľoch. V roli vydavateľa vystupoval sám autor, resp. prekladateľ, kníhtlačiar, kníhviazač či kníhkupec. Vydavateľskú funkciu plnili aj inštitúcie, prípadne súkromné osoby, väčšinou mecenáši, ktorí financovaním konkrétnych titulov sledovali často aj svoje vlastné záujmy a ciele. V tomto období sa ešte nedá striktno diferencovať funkciu vydavateľa a nakladateľa, pretože sa ich pôsobenie vzájomne prelínalo – vydavateľ mohol vlastným nákladom prispieť na vydanie knihy a nakladateľ mohol byť považovaný za vydavateľa, pretože svojím záujmom financovať konkrétne dielo umožnil jeho vydanie. Významný moment prelínania sa vydavateľskej a nakladateľskej činnosti sa objavuje aj v tých prípadoch, keď tlačiar zaplatil len časť výdavkov spojených s vytlačením knihy a väčšinu nákladov na jej vydanie hradil autor, resp. iný záujemca, za čo dostal primerané množstvo výtlačkov. V konečnom dôsledku v roli vydavateľa vystupoval aj kníhtlačiar, tým že dielo vytlačil, zrealizoval určitý vydavateľský zámer. Vydavateľsko-nakladateľská zodpovednosť zostáva pri veľkom počte titulov nepreukázateľná, pretože sa nakladateľské údaje v prvej polovici 18. storočia len sporadicky uvádzali v imprese diela. Keď autori, resp. prekladatelia participovali na vydaní konkrétnych titulov, býva takýto údaj uvedený na titulnom liste, alebo v predhovore k čitateľovi autor vysvetľuje svoj vydavateľský zámer. Autor ako vydavateľ sa postaral o dostatok finančných prostriedkov na vytlačenie diela – náklady spojené s vydaním diela si hradil buď sám, alebo prostredníctvom dobrodincov, dielo doručil tlačiarovi na vytlačenie, pričom často sám dohliadal na prácu tlačiara a svoje dielo aj sám distribuoval v užšom kruhu svojich známych a priateľov. Autori v roli nakladateľa najčastejšie vystupovali pri vydávaní príležitostných tlačí, hoci z impresa takýchto vydaní to jednoznačne nevyplýva, dá sa to však predpokladať z pohnútok, ktoré viedli autora k napísaniu a vydaniu diela.

Tlačenie kníh nepatrilo medzi lacné záležitosti, preto ich vydanie v drvivej väčšine zabezpečovali autori prostredníctvom finančných darov štedrých mecenášov. Pri analýze produkcie

územne slovacikálnych tlačí prvej polovice 18. storočia¹ sa zistilo, že takmer tretina vydaní vyšla za finančnej podpory mecenášov, väčšinou príslušníkov zemianskych a šľachtických rodín, ale aj vysoko postavených cirkevných hodnostárov, cirkevnej obce či reprezentantov jednotlivých miest v podobe mestskej rady. Významným prameňom poznania problematiky mecenášstva sú dedikácie menšieho alebo väčšieho rozsahu a rôznej podoby v jednotlivých časových obdobiach. Dedikátormi sú zväčša samotní autori, v niektorých prípadoch prekladatelia alebo aj tlačiar. Dedikácia zvyčajne nasleduje za titulným listom diela. Kým titulný list poskytuje základné informácie o autorovi, diele, mieste vydania a väčšinou aj základné údaje o mecenášovi, ktorý podporil vydanie diela, dedikácia sa prihovára konkrétnej osobe, mecenášovi, ktorý stál za vznikom diela a finančne sa pričínil o jeho vydanie. Dedikácie prinášajú základné informácie o osobe, ktorej je dielo venované, môžeme sa však stretnúť aj s rozsiahlejšími dedikáciami poskytujúcimi množstvo informácií nielen o osobnom živote a spoločenskom postavení mecenáša, ale aj o vzájomnom vzťahu dedikanta k autorovi či k samotnému dielu.

Podľa Gabriely Žibritovej „sa však dôvody mecenovania z dedikácií dozvieme iba zriedka-vo“.² Dôvodom podpory mohli byť osobné, resp. príbuzenské vzťahy, konfesijná príslušnosť, uvedomenie si napríklad nedostatku náboženskej literatúry potrebnej ku každodennej pobožnosti, ale aj snaha zabezpečiť si uznanie a vlastný prospech. V mnohých prípadoch očakávali mecenáši za svoje finančné dary ako prejav vďaky autora alebo kníhtlačiaru okrem dedikácie v diele aj časť nákladu pre seba, čo svedčí o tom, že podporou vydania konkrétnych titulov mnohí sledovali svoje vlastné záujmy a nerobili to čisto z lásky k literatúre. Na strane druhej si autor dedikácie odovzdaním svojej práce do rúk váženej osoby zabezpečil nielen vlastný prospech, ale aj akúsi obranu a ochranu samotného diela. Vyskytli sa však aj takí dobrodinci, ktorí za podporu vydania neočakávali vďaku, dokonca si v niektorých prípadoch neželali byť ani menovaní, vydanie diela podporili z vlastných pohnútok, nezištne, bez ohľadu na návratnosť vlozenej investície.

Mecenáši podporovali hlavne vydávanie náboženskej literatúry. Autori odbornej a vedeckej literatúry s ťažkosťami nachádzali patrónov, ktorí boli ochotní znášať náklady spojené s vytlačeníím diela. Tým, že odborná a vedecká literatúra bola určená užšiemu kruhu recipientov, návratnosť vložených finančných prostriedkov nebola vždy zaručená. S ešte väčšou nepriazňou, tak zo strany katolíckej cirkvi, ako aj evanjelickej vrchnosti, sa stretávali autori svetskej poézie a len ťažko našli dobrodinca na vydanie svojich diel.

Titulné listy vydaných diel v prvej polovici 18. storočia a dedikácie v nich dokladajú, že od majetnejších mešťanov počnúc až po vysokých cirkevných a verejných hodnostárov, sporadicky aj po príslušníkov panovníckeho rodu sa mnohí z nich vo väčšej alebo menšej miere pričínili o vydávanie diel rôzneho charakteru. Z konkrétnych titulov poznáme aj niekoľko mecenok, manželky verejných hodnostárov, príslušníčky šľachty, ktoré sa finančne podieľali na vydávaní tak katolíckej, ako aj evanjelickej náboženskej literatúry hlavne v maďarčine. Podporou vydania modlitebných knížiek a vieroučnej literatúry sledovali aj pestovanie vlastnej pobožnosti a náboženskú výchovu svojich detí, ale na pamäti mali hlavne šírenie kresťanskej viery nielen v kruhoch vzdelanej šľachty, ale hlavne medzi jednoduchým ľudom a svojimi podanými.

1 KLIMEKOVÁ, A. AUGUSTÍNOVÁ, E. a ONDROUŠKOVÁ, J. *Bibliografia územne slovacikálnych tlačí 18. storočia*. Zv. 1–6. Martin: Slovenská národná knižnica, 2008.

2 ŽIBRITOVÁ, G. Mecenát šľachty pri vydávaní kníh v 16.–17. storočí. In: *Zemianstvo na Slovensku v novoveku. Časť 2. Duchovná a hmotná kultúra*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2009, s. 83.

V roku 1606 vyšla prvýkrát v Grazi slávna maďarská modlitebná kniha ostrihomského arcibiskupa a uhorského primasa Petra Pázmáňa (1570–1637) *Imadsagos Koenyv*,³ ktorej vydanie podporila Anna Kapiová,⁴ druhá manželka baróna Lászlóa Petheho, ktorý bol županom turnianskej župy. Pethe bol veľkým podporovateľom Petra Pázmáňa, dokonca sa pričínil o jeho vymenovanie za ostrihomského arcibiskupa. V dedikácii adresovanej Anne Kapiovej autor uvádza, že modlitebnú knižku napísal na žiadosť mecénky, ďakuje jej za podporu, ale to, či Kapiová vydanie modlitieb aj finančne podporila, jednoznačne z textu dedikácie nevyplýva. Pázmáňova modlitebná kniha sa stretla s priaznivým ohlasom v radoch veriacich, náklad knižky bol rýchlo rozpredaný, a preto vychádza v roku 1610 v Bratislave jej druhé vydanie s dedikáciou adresovanej opäť Anne Kapiovej. Počas života Petra Pázmáňa vyšla modlitebná knižka štyrikrát, do konca 18. storočia zaznamenala 16 a do konca 19. storočia až 32 vydaní. V jedenástich vydaniach je prítomná dedikácia adresovaná konkrétnej osobe, ktorá podporila typografickú realizáciu diela, v šiestich prípadoch mecénkam (dvom mecénkam dokonca dvakrát) a v troch mecenášom.⁵ Pázmáňova modlitebná kniha bola obľúbená hlavne medzi ženami, možno preto, že sa v nej okrem bežných modlitieb nachádzajú aj modlitby viažuce sa k typickým ženským životným situáciám, napríklad modlitby vdov a siriôt, rodičov za svojich potomkov, prosby o počatie alebo modlitby tehotných žien a pod.

Z prvej polovice 18. storočia poznáme 7 vydaní modlitebnej knihy. Vydanie z roku 1701 v Akademickej tlačiarni v Trnave finančne podporil sedmohradský generál István Apor (1638–1704), jeden z vodcov protihabsburského povstania v Sedmohradsku. Dedikácia v ďalšom vydaní z roku 1710 (Trnava) je adresovaná sedmohradskému biskupovi Andrásovi Illyésovi (1639–1712), ktorý v dôsledku pohnutých politických pomerov žil prevažne v Trnave. Vydanie z roku 1719 (Trnava) neobsahuje dedikáciu, ale z textu na titulnej strane možno usudzovať, že modlitby vyšli s podporou jágerského biskupa grófa Gabriela Erdődiho (1684–1744).⁶

S finančnou podporou mecénky vyšli v košickej jezuitskej kníhtlačiarni ďalšie dve vydania modlitieb v roku 1724 a 1758.⁷ V oboch vydaniach sú prítomné dedikácie, ktoré sú s výnimkou niekoľkých pravopisných a typografických odchýlok a vročenia identické. Adresátom dedikácie je barónka Judita Joanelliová, príslušníčka rodiny banských podnikateľov

3 PÁZMÁNY P. *Kereztyeni Imadsagos Keonyv. Melybe, Szep. Aytatos Keoneorgesek, Haladasok, Es Tanvsagoc foglaltatnac...* Greczbe: Nyomtattat, Widmanstadius Georgi altal, M.D.VI. eztendeobe. – OSzK RMNY II, č. 945.

4 Rod Kapi, ktorého korene siahajú do šarišskej župy, mal viacero rodových línií, Anna Kapiová pochádzala zo sedmohradskej vetvy.

5 BOGÁR, J. *Pázmány Péter Imádságos könyvének kiadásai és a reprezentáció* [online]. 2016 [cit. 2024-03-15]. Dostupné z: https://real.mtak.hu/39303/1/BogárJ_Reprezentáció.pdf

6 *Imádságos könyv, ... most a Méltóságos és Nagyságos Gróf Erdődi Gábor Egri Püspök, ... Lelki Tanítóknak újesztendei ajándéku! osztogatott.* Nagyszombat: akad. Ny., 1719. – Magyar Könyvészet 1712–1860/V. Pótlások. [online] [cit. 2024-03-15]. Dostupné z: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Petrik-magyar-konyveszet-17121920-2/17121860v>

7 *Imadsagos Koenyv Mellyet Irt Pazmany Peter, A' Böldog Emlekezetue Esztergami Ersek És Az Méltóságos Telvanai Joanelli Judith Aszszonyinak oe Nagysaganak Istenes adakozásából újonnan nyomtattott.* Kassar: az Academiai Boetuekkel Frauenheim Henrik János által, 1724-dik Esztendoeben. – OSK Mor 804b, defektný exemplár, chyba titulný list.

na strednom Slovensku.⁸ Autor venovania, košický kníhtlačiar, ďakuje patrónke, že podporila 11. vydanie (v skutočnosti 13. vydanie) modlitebnej knižky slúžiacej na útechu modliacich a pestovanie každodennej pobožnosti veriacich. Vyzdvihuje jej dobrotu, láskavosť, jemnosť, lásku k Bohu a pokoru, ale aj jej múdrosť a rozhladenosť. Porovnáva ju s Juditou zo Starého zákona, mladou židovskou vdovou, ktorá zachránila Judeu a sväté mesto Jeruzalem pred pohanským nebezpečenstvom a stala sa symbolom odvahy a odhodlania. Konštatuje, že mecénka nemá nadarmo meno po slávnej Judite, ktorá sa ako hlboko veriaca žena odovzdala do vôle Božej, vyznačovala sa inteligenciou, čistotou a vnútornou silou tak, ako Judita Joanellová. Záverom jej želá Božie pozhnanie za finančnú podporu edičnej realizácie obľúbenej modlitebnej knižky arcibiskupa Petra Pázmáňa.

Ďalším katolíckym bestsellerom v 18. storočí bolo dielo o živote Ježiša Krista a jeho rodiny *Makula Nelkuel Való Tuekoer*,⁹ preložené príslušníčkou trnavského rádu klarisiek Juditou Újfalusiovou (1676–1738), ktorá svoj sľub vernosti rádu zložila v roku 1692 a počas svojho života bola trikrát zvolená za predstavenú kláštora.¹⁰ Dielo vyšlo v 18. storočí prvýkrát v roku 1712 v Akademickiej tlačiarňi v Trnave (obr. č. 1). Názov tlače „nepoškvrnené zrkadlo“ alebo podľa Eszter Kovács „zrkadlo bez úhony“¹¹ má symbolický význam – nepoškvrnená Panna Mária nám nastavuje zrkadlo, v ktorom máme vidieť krásu čistoty, aby sme odstránili každý hriech nečistoty. Nepoškvrnené zrkadlo predstavuje teda symbol čistoty.

Dielo bolo prekladom obľúbenej barokovej vieroučnej literatúry Martina von Cochema *Das Grosse Leben Christi* z roku 1677 použijúc pražské vydanie českého prekladu kapucína Edelberta Nymburského *Veliký život Pána a Spasitele našeho Krysta Gežjse a geho neysvětěgšsý a neymilegšsý Matky Marye Panny...* z roku 1698. Český preklad použila Újfalusiová pravdepodobne preto, lebo už z domáceho prostredia poznala liturgickú literatúru vydávanú v biblickej češtine, a okrem toho rád klarisiek udržiaval kontakty s českým prostredím. Podľa Eszter Kovács¹² maďarský text nie je autentickým prekladom českej predlohy, chýbajú niektoré kapitoly a modlitby, prekladateľka text miestami skrátila, inde doplnila z iných prameňov, predlohu prepracovala, čím vytvorila úplne nové literárne dielo, určené predovšetkým ženským čitateľom. V odbornej literatúre, hlavne maďarskej, nájdeme množstvo

8 Príslušníci obchodníckej rodiny Joanelli de Telvana pochádzali z Talianska a na Slovensko sa prisťahovali z Viedne. V polovici 17. storočia získali do prenájmu mediarsky podnik v Banskej Bystrici a podnik v Smolníku, patriaci od roku 1638 spolu s mestečkami Smolník a Štós Čákiomcom. Smolnícky podnik od roku 1650 spravoval barón Ján Andrej Joanelli, ktorý v roku 1663 prepustil nájom svojmu bratrancovi Silvestrovi Joanellimu. Ján Andrej odvtedy až do svojej smrti v roku 1673 pôsobil vo funkcii hlavného komorského grófa v Banskej Štiavnici a zúčastnil sa aj protitureckých bojov. V roku 1681 však Silvester ukončil svoje pôsobenie ako nájomca v Smolníku. Bližšie LACKO, Miroslav. Príspevok k archontológii Vrchného inspektorského úradu v Smolníku do roku 1788. In: *Montánna história*, 2010, roč. 3, s. 98. [online] [cit. 2024-03-16] Dostupné z: https://www.academia.edu/25299728/Montánna_história_Die_Montangeschichte_3_2010

9 *Makula Nelkuel való Tuekoer. Az uedvoezitoe Jesus Kristusnak, és szent Szueléinek életét, úgy keserves kinsznevédését, és halálát adgya elé. Melly Superiorok Engedelmebuel. Szuze, Szent Klára Szerzetében lévoe Ujfalusi Judith által. Cseh nyelvboel, Magyar nyelvre fordítottatott. És a Tekintetes És Nagyságos Ujfalui Uj Falusi Klára Aszszonyynak, Tekintetes, Es Nagysagos Karancs Berényi Gyoergy Uram, oe Nagysága kedves Házás-társának koeltségén ki-bocsátatott. Nagy-Szombatban: A Jezus Társasága Académiája boetueivel, 1712-Esztendoeben.* – SNK SD 15396

10 V rokoch 1722, 1728, 1738.

11 KOVÁCS, E. *A Makula nélkül való tükör cseh forrásai*. Budapest: MTA – PPKE Barok Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2014, 154 s.

12 KOVÁCS, odk. 10, s. 11.

štúdií venovaných Judite Újfalusiovej a rozboru jej diela,¹³ preto sme našu pozornosť venovali hlavne dedikácii, ktorá je popretkávaná množstvom metafor, symbolov a biblických paralel, a o ktorej sú v literárnych prameňoch len strohé zmienky. Na titulnom liste sa uvádza, že dielo bolo vydané finančnou podporou „milostivej pani“ Kláry Újfalusiovej,¹⁴ manželky „milostivého pána“ Juraja Beréniho, ktorý patrili medzi štedrých mecenášov a donátorov trnavského kláštora klarisiek. Kláštorný život sa riadil prísnyimi regulami, ktoré stanovili povinnosti klarisiek voči Bohu i rádu a ich život určovali tri základné pravidlá mníšskeho života: poslušnosť (oddanosť Bohu i rádu), chudoba (zrieknutie sa hmotných statkov) a čistota. V úvode dedikácie autorka vysvetľuje svoje rozhodnutie vstúpiť do kláštora použijúc metaforu o záchrane stroskotanca z vln rozbúreného mora a jeho prístátie na bezpečnom brehu, ktorým je kláštorný život, a svoju dušu ponúka všemohúcemu Pánovi na znak vďaky za všetky jeho dobré skutky. Ďakuje svojej sestre za finančnú podporu diela, ktoré vníma ako poďakovanie za dary Pána a žela si, aby všetci, ktorí budú knižku čítať, prebudili v sebe lásku a chválu Pánovi. Keďže sa zriekla všetkého pozemského bohatstva, svojej sestre sa môže odvdáčiť za finančnú podporu vydania diela a dobročinnosť iba darom v podobe „nepoškvrneného zrkadla“, t. j. knižky o živote Ježiša Krista a jeho sv. rodičov. „Nepoškvrnené zrkadlo“ na rozdiel od „svetského zrkadla“ ako symbolu pýchy, krásy a povýšenectva vyvoláva v človeku pokoru, úctu a čistotu, za čo bude odmenený večným životom.

„Nepoškvrnené zrkadlo“ bolo spočiatku obľúbeným čítaním žien zámožnejších rodín, ale od polovice 19. storočia ho s obľubou čítali aj príslušníčky rôznych spoločenských vrstiev. V priebehu 18. storočia dielo vyšlo v slovenských oficínach ešte šesťkrát¹⁵ a ďalšie vydania zaznamenalo aj v nasledujúcom storočí.

V Akademickiej knižtlačiarňi v Trnave vyšla v roku 1720 kniha rozjímaní *Az Elmélkedés-eknek És Lelki Foglalatosságoknak Könyve* (obr. č. 2), ktorá bola prekladom diela františkána Wilhelma Fesenmayra *Betrachtung und Exerctien-Buch für Geistliche, Gottverlobte Closter-Jungfrauen*,¹⁶ ktoré vyšlo v oficíne Stephana Meistettera v Augsburgu.¹⁷ Prekladateľkou diela bola opäť príslušníčka rádu klarisiek Anna Terézia Viczayová (1682–1768),¹⁸ ktorá žila v trnavskom kláštore od roku 1700 a svoj sľub vernosti zložila 18. marca 1708.¹⁹ V maďarskom preklade chýba úvod z nemeckého vydania adresovaný čitateľom, ktorý je nahradený dedikáciou mecenške a je rozšírený o päť modlitieb pred spovedňou a tri modlitby po spovedi. V ostatných častiach je preklad totožný s nemeckou predlohou. Podľa titulného listu a rozsiahlej dedikácie, dielo vyšlo s finančnou podporou Terézie Viczayovej.²⁰ V dedikácii, ktorá je popretkávaná množstvom metafor a prirovnaní, ďakuje prekladateľka svojej patrónke nielen za finančnú podporu edičnej realizácie diela, ale aj za jej dobročinnosť, pomocnú ruku

13 KOVÁCS, odk. 10, 154 s.; LAUF, Judit. *Egy szerzetes írónő kolostori élete...* [online] 2016 [cit. 2024-03-16]. Dostupné z: https://real.mtak.hu/39357/7/15_vegl_MakulC3A1tlan_tC3BCKc3B6r_beliv_2016_05_u.pdf; AUGUSTINOVÁ, E. Človek potrebuje literatúru a literatúra potrebuje ženy... In: *Kniha 2023*, s. 231–246; KOVÁCS, E. Kniha jako trezor autentických středověkých a raně novověkých českých a maďarských textů v díle Judit Újfalusi. In: *Bibliotheca Antiqua 2012*, s. 145–154.

14 Mecenška bola sestrou prekladateľky a sama mala dcéru Kláru, ktorá nasledovala svoju tetu a vstúpila do rádu klarisiek.

15 V rokoch 1722, 1746, 1765, 1780, 1790 a 1792.

16 KÓNYA, F. *Viczay Anna Terézia apácának fordított elmélkedésgyűjteménye és annak forrása*, s. 175. [online] 20155 [cit. 2024-08-18]. Dostupné z: <https://core.ac.uk/download/pdf/42942713.pdf>

17 Dielo vyšlo v prvej polovici 18. storočia trikrát, v rokoch 1710, 1715 a 1724.

18 Anna Terézia bola dcérou Adama Viczayho a Alžbety Peréniovej.

19 KÓNYA, odk. 14, s. 174.

20 Terézia Viczayová bola dcérou Jána Viczayho a Katalin Hédervári a sestrou Adama Viczayho, otca prekladateľky.

a duchovnú útechu pre tých, ktorí to najviac potrebujú. Dúfa, že knižka, ktorá je návodom k rozjímaniu alebo zamysleniu sa nad svojím životom, pomôže veriacim pochopiť spôsob kresťanského života, prehľbi presvedčenie, vieru a pobožnosť, ktoré vyvierajú z vnútra človeka a posilní vôľu každého z nás nasledovať Krista. A vďaka nej budú vo svojich modlitbách všetci spomínať na svoju dobrodinku a velebiť jej dobrotu a skutky, ktoré činila pre ľudí v núdzi.

Terézia Viczayová finančne podporila aj vydanie ďalšieho náboženského diela,²¹ autorom ktorého bol španielsky teológ a historik Martin de Roa (obr. č. 3). Dielo pojednáva o smrti, o hriechoch, o pekle, a hlavne o očistci, kde si duše zomrelých odpykávajú svoje hriechy, aby očistení mohli vstúpiť do neba. Dielo vyšlo v maďarskom preklade jezuitského profesora Jána Taxoniho (1677–1746), pôvodom zo Spišských Hanušoviec, v roku 1718 v Akademickiej tlačiarňi v Trnave. V šesťstránkovej dedikácii prekladateľ ďakuje mecénke za jej štedrý dar, bez ktorého by kniha neuzrela svetlo sveta, a pripomína, že pochádza z rodiny, ktorej príslušníci boli známi svojou dobročinnosťou a podporou cirkvi, školstva a kultúry. Menuje viacerých členov rodiny Viczay i Hédervári, z ktorej pochádzala mecénka, ktorí zastávali významné posty nielen v svetskej, ale aj v cirkevnej sfére a boli známi svojimi finančnými darmi na výstavbu kostolov, kaplniek, oltárov, výstavbu škôl a rozvoj vzdelanosti podporovali aj zakladaním kolégii.

V roku 1721 v Bratislave založili uršulínky Bratstvo božského srdca Ježiša pod patronátom grófký Alžbety Karíny Pálfiovej rodenej Weichs, manželky grófa Mikuláša Pálfiho.²² V tom istom roku vytlačil Ján Pavol Royer v Bratislave nemeckú modlitebnú knihu *Vierfache Verbündnuß* (obr. č. 4),²³ ktorú zostavili bratislavské uršulínky ako prejav vďaky svojej patrónke. Grófká Pálfiová pravdepodobne finančne podporila aj vydanie modlitebnej knižky, hoci táto skutočnosť z textu dedikácie jednoznačne nevyplýva. V pomerne rozsiahlej, osemstránkovej dedikácii, ktorá obsahuje viaceré prirovnania a metafory, ďakujú uršulínky grófke za pomoc a podporu, ktorú vynaložila pri zakladaní Bratstva božského srdca Ježiša a ako prejav vďaky za všetky ušľachtilé skutky, ktoré v živote činí, jej vkladajú do rúk túto modlitebnú knižku. Ako sme už spomenuli, vydávanie modlitebných kníh a spevníkov s finančnou podporou dám z vyšších spoločenských vrstiev nebolo ojedinelým javom v minulosti, robili to v záujme pestovania zbožnosti a katolíckej viery nielen pre seba a svoje deti, ale aj pre všetkých kresťanov. Iniciovali vydávanie náboženskej literatúry predovšetkým v jazykoch národných etník, potom ich často darovali svojim deťom, a tak sa starali o ich náboženskú výchovu.

Nielen ako mecénka, ale aj ako autorka vieroučnej literatúry bola známa Ester Pongrácová, dcéra Františka Pongráca a Anny Desseffyovej, vdova po Mikulášovi Aponim, ktorá podporila vydanie do maďarčiny preložených modlitieb niektorých svätých otcov, hlavne pápeža Klementa X.²⁴ Dielo obsahuje dedikáciu adresovanú mecénke s poďakovaním za jej štedrosť. V roku 1719 vydala Ester Pongrácová v Akademickiej tlačiarňi svoje vlastné maďarské

21 ROA, M. A' *Purgatóriumbeli lelkeknek állapottya...fordittattak...Taxonyi Janos által ...* Nagy-Szombatban: Az Académiának betüivel, 1718. [8], 220 s. – SNK SD 15126

22 Alžbeta Katarína Pálfiová (?–1724) bola dcérou grófa Ferdinanda Weichsa a Adolffy Morian, bola dvornou dámou cisárovnej Eleonóry, manželky Leopolda I. V roku 1680 sa vydala za grófa Mikuláša V. Pálfiho, ktorý bol od roku 1714 uhorským palatinom a predsedom miestodržiteľskej rady.

23 *Vierfache Verbündnuß Deß Menschlichen Mit dem Göttlichen Herz Jesu. Aufgerichtet Von der Löbl. Bruderschaft der WW. EE. Ordens=Geistlichen St. Ursulae/ zu Preßburg in Ungarn hervor gegeben. Unter dem Hohen Gnaden=Schutz Ihrer Hoch=Gräflichen Excellenz Der Hoch=Gebornen Frauen Frauen Elisabeth Cathrina Gräfin Palffin von Erdöd etc. Geborhner Freyin von Weichs.* Gedruckt zu Preßburg: bey Johann Paul Royer, 1721. – SNK SD 57500

24 *Urunk Jesus Christus olvasójának eredete. A Szentséges Romai Pápáktól, és kiváltképpen X. Kelemen pápától ezen Olvasót imádkozónak engedett bucsukkal... Nagy-Szombatban: Az Academiai bötükkal, M.D.C.C.VII. Eszt. – SNK SE 2292*

modlitby,²⁵ ktoré doplnila aj o litánie a rozjímania pre duchovnú útechu veriacich. Jej modlitebná kniha sa stretla medzi veriacimi s veľkým záujmom, o čom svedčí vyše 30 vydaní v priebehu 18. a 19. storočia.

Uvedené diela predstavujú iba malú časť náboženskej literatúry, na vydaní ktorých finančne participovali príslušníčky známych zemianskych a šľachtických rodín. Medzi mecénkami vieroučných vydaní, kníh žalmov, rozjímaní, modlitieb a životopisov svätých nájdeme napríklad grófkú Kristínu Barkóciiovú, Antóniu Pálfiovú, Zuzanu Rakšániovú, Františku Okoličániovú, Annu a Barboru Berzeviciovú či Teréziu Bošňákovú alebo Katarínu Gvadániovú a ďalšie, ktorým sú v jednotlivých dielach adresované rozsiahle dedikácie za ich štedré finančné dary, bez ktorých by sa edičná realizácia jednotlivých diel nemohla uskutočniť.

FEMALE PATRONAGE AND THE PUBLISHING OF RELIGIOUS LITERATURE IN THE SLOVAK PRINTING OFFICES IN THE FIRST HALF OF 18TH CENTURY

Summary: The article is dedicated to the publishing aspects of book culture, especially the publishing of religious literature in Slovak printing offices in the first half of the 18th century with the financial support of female patrons. An important source of knowledge about the issue of female patronage are the dedications of authors or translators as thanks for charity and support in the process of publication of prints. The reasons for patronage were different, e.g. awareness of the lack of religious literature necessary for daily devotion or an effort to secure recognition and personal benefit, family relationships or confessional affiliation. The publication of prayer books and hymnals with the financial support of ladies from higher social classes was not a unique phenomenon in the past, they did it in the interest of cultivating the faith not only for themselves and their children, but also for all Christians. They initiated the publishing of religious literature, especially in the languages of the national ethnicities, then often gave them to their children in order to take care of their religious education.

In several examples, the author notes the content and form of dedications, which were in a way the author's or translator's thanks to the patron for the financial support for the realization of the publishing of their works.

Key words: Book culture, 1st half of 18th century, publishing of religious literature, female patronage.

PhDr. Agáta Klimeková, PhD. (* 1955)

Riaditeľka Odboru správy a spracovania historických knižničných dokumentov a fondov Slovenskej národnej knižnice, kde koordinuje práce na pasportizácii cirkevných knižníc na Slovensku a práce na rozpracovaných výskumných úlohách odboru v oblasti dejín knižnej kultúry. Ako výskumný pracovník sa venuje výskumu rôznych aspektov dejín knižnej kultúry, publikuje v domácich a zahraničných časopisoch, koordinuje prípravu odborných podujatí pracoviska a edičné vydania odboru.

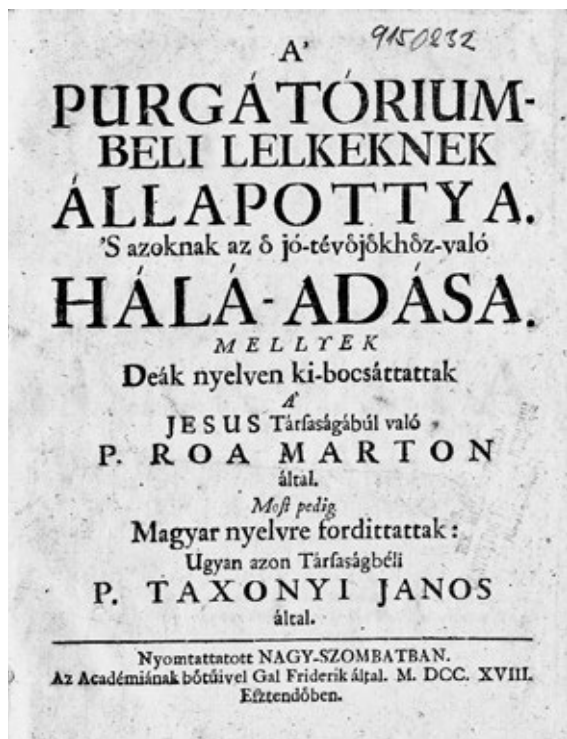
25 *Igaz Isteni Szeretetnek Harmattyából nevedekett, drága Koevekkal ki-rakott Arany Korona...* Nyomtatott Nagy-Szombatban: Az Académiai boetuekkel, Gall Friderik által, MM.D.CC.XIX. – dielo sa nachádza vo fondoch Országos Széchényi Könyvtár pod signatúrou 311.025.

MAKULA NELKŰL.
 T Ű K Ö R.
 Az űdvőzítő JESUS Kriftusnak,
 ésfzent Szűléinek életét, úgy keserves kin-
 szenvedéfét, és halálát adgya elé.
 Melly Superiorok Engedelmebűl.
 Szűz, Szent Klára Szerzetében lévő
 UJFALUSI JUDITH
 által.
 Cseh nyelvből, Magyar nyelvre fordittatott.
 TEKINTETES ES NAGYSAGOS
 UJFALUI UJFALUSI
 KLÁRA Afzfzonymnak,
 TEKINTETES, ES NAGYSAGOS,
 KARANCS
 BERÉNYIGYÖRGY Uram, óNagysága
 kedves Házás-rársának költségén ki-bocsáttatott.
 NAGY-SZOMBATHAN,
 A' Jásus Társasága Académiája bűbűvel, 1712-Efatendűben.

Obr. ě. 1: Makula Nelkuel
 való Tuekoer...

A Z
 ELMÉLKEDÉSEKNEK
 ES
 FOGLALATOSSÁGOKNAK
 K Ö N Y V E.
 MELLY
 A' Klastrombűli Istentűl el választott
 Szűzeknek könnyebségére ennek elűtte.
 Német nyelvre sok fűle Kűnyvekbűl őszve
 szedetett, 's-ki bocsáttatott.
 Műű pedig:
 Szűz Sz. Klára Szerzetiben lévő
 TEKINTETES ES NAGYSAGOS
 LOSI, ES HEDERVARI
 VICZAI ANNA TERESIA
 Magyar nyelvre fordittatta.
 TEKINTETES, ES NAGYSAGOS
 LOSI, ES HEDERVARI
 VICZAI TERESIA
 KIS ASZSZONYNAK
 Kedves Afzfzonyma Nénnyeének bűsűges
 költségén ki nyomtattatta.
 Nagy - Szombatban: Az Académiának bűbűvel
 Gaűl Friderik által. M. D. C. C. XX. Eűst.

Obr. ě. 2: Az Elműlkedűseknek ěs
 Lelki Foglatosságoznak Kűnyve

Obr. č. 3: A Purgatorium-Béli
Lelkeknek Állapottyá

Obr. č. 4: Vierfache Verbündnuß